

Суб'єкти кримінального провадження: права та обов'язки

Щодня ми вступаємо у різноманітні суспільні відносини, часто не звертаючи уваги на свої права та обов'язки. Проте участь у кримінально-процесуальному провадженні вимагає чіткого знання процесуального статусу кожного учасника.

Саме в ході кримінального процесу вирішується питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності – суттєвого обмеження її прав та свобод. Тому важливо розуміти механізми захисту прав усіх учасників провадження.

Завдання кримінального судочинства

Захист від правопорушень

Захист особи, суспільства та держави
від кримінальних правопорушень

Охорона прав учасників

Охорона прав та законних інтересів
учасників кримінального провадження

Конституційні гарантії

Держава відповідає перед людиною
за свою діяльність згідно ст. 3
Конституції України

Кримінальне судочинство покликане гарантувати всім учасникам створення належних умов для повної і безперешкодної реалізації їхніх законних прав та інтересів.

Термінологічне різноманіття у КПК

Кримінальний процесуальний кодекс України не подає єдиної класифікації суб'єктів, тому використовує різні терміни:

- 1 Особи, які беруть участь у процесуальній дії
Статті 104, 107 КПК
- 2 Учасники кримінального провадження
Статті 27, 113, 237 КПК
- 3 Учасники судового провадження
Статті 34, 107, 317, 347 КПК
- 4 Сторони кримінального провадження
Статті 22, 26, 68, 69, 71 КПК

Сторони кримінального провадження

Сторона обвинувачення

- Слідчий
- Керівник органу досудового розслідування
- Прокурор
- Потерпілий та його представники
- Законний представник потерпілого

Сторона захисту

- Підозрюваний, обвинувачений
- Засуджений, виправданий
- Особа для примусових заходів
- Захисники
- Законні представники

Учасники кримінального провадження

Згідно пункту 25 статті 3 КПК, учасниками кримінального провадження є:

Сторони провадження

Обвинувачення та захист

Потерпілий та представники

Включно з законними представниками

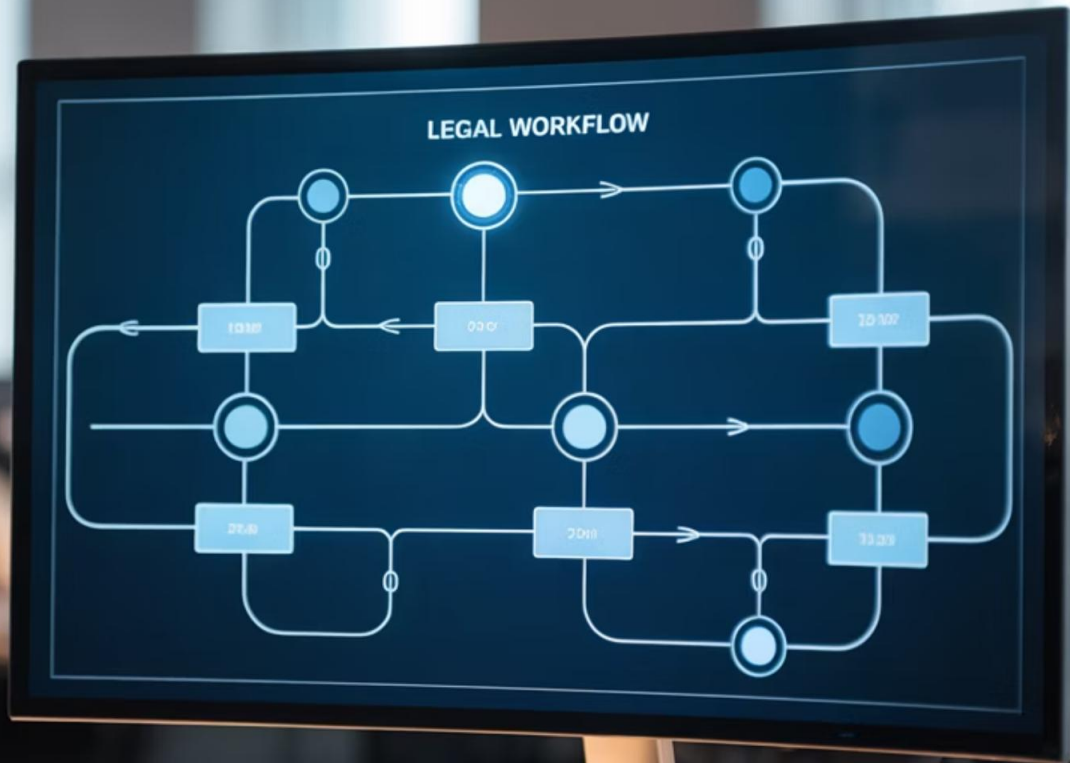
Цивільні учасники

Позивач, відповідач та їх представники

Допоміжні учасники

Свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти

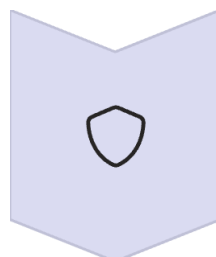

Поняття суб'єктів кримінального процесу

Суб'єкти кримінального процесу – це державні органи та посадові особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

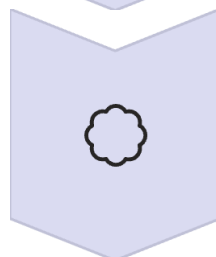
Усі особи, які вступають в процесуальні правовідносини, незалежно від підстав і обсягу їх прав, повноважень чи обов'язків, стадії процесу або тривалості участі, є суб'єктами кримінального процесу.

Способи залучення до процесу

Захист прав та інтересів

Потерпілий, цивільний позивач

Посадові обов'язки

Слідчий, прокурор, суддя

Доручення чи угода

Представник, захисник

Примусове залучення

Підозрюваний, обвинувачений

Характеристики суб'єктів процесу

Законна участь

Беруть участь на підставах і у порядку, передбачених КПК

Права та обов'язки

Мають визначені законом права та обов'язки з порядком їх реалізації

Процесуальні відносини

Вступають у процесуальні правовідносини між собою

Відповідальність

Несуть відповідальність за невиконання обов'язків

Усі суб'єкти зобов'язані дотримуватись законодавства, поважати честь і гідність інших учасників та мають право на забезпечення особистої безпеки.

Класифікація суб'єктів за КПК

Суд

Сторона обвинувачення

Прокурор, органи досудового розслідування

Сторона захисту

Підозрюваний, обвинувачений, захисник

Потерпілий і представник

Інші учасники

Свідки, експерти, перекладачі

CASE FILE
2024-ALPHA

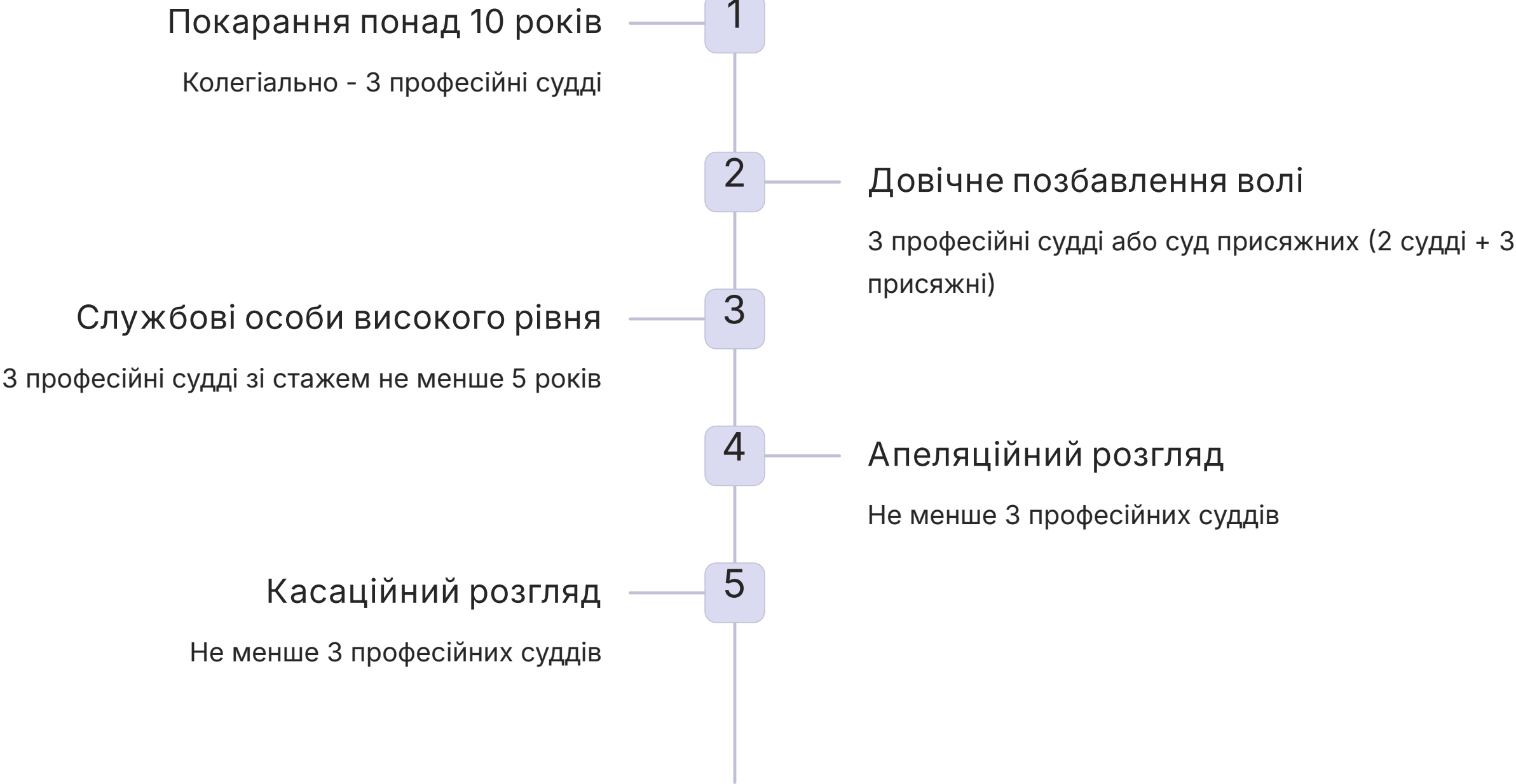
Суд як суб'єкт кримінального процесу

Суд – це єдиний державний орган, на який покладена функція правосуддя. Відповідно до статті 127 Конституції України, правосуддя здійснюють професійні судді й, у визначених законом випадках, народні засідателі та присяжні.

❏ Відмова у здійсненні правосуддя не допускається

У кримінальному судочинстві суд є активним суб'єктом, а не виключно арбітром. Суд реалізує суддівську дискрецію – правозастосовну діяльність у процесуальній формі та встановлених законом межах.

Склад суду для різних категорій справ

Слідчий суддя

Визначення та повноваження

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

У випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих дій – голова чи інший суддя Апеляційного суду за його визначенням.

Порядок обрання

Слідчий суддя обирається зборами суддів зі складу суддів відповідного суду.

Присяжні в кримінальному процесі

Присяжними визнаються громадяни України, які залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя згідно з Конституцією України.

Утворення суду

При місцевому загальному суді
першої інстанції

Склад суду присяжних

2 професійні судді та 3 присяжні

Спільне вирішення

Всі питання, окрім запобіжних заходів

Права та обов'язки присяжного

Права присяжного

- Брати участь у дослідженні доказів
- Робити нотатки під час засідання
- Ставити запитання учасникам
- Просити роз'яснення норм закону

Обов'язки присяжного

- Правдиво відповідати на запитання
- Дотримуватись порядку в залі
- Не відлучатись із залу
- Не розголошувати відомості

Висновки

Конституційні засади

Правосуддя здійснюється виключно судами згідно статті 124 Конституції України

Незалежність судів

Правосуддя здійснюють незалежні та безсторонні суди, утворені згідно із законом

Професійність та участь народу

У кримінальному провадженні правосуддя здійснюють професійні судді та присяжні

Розуміння ролі та повноважень кожного суб'єкта кримінального провадження є основою для забезпечення законності та захисту прав людини в кримінальному судочинстві.

Сторона обвинувачення у кримінальному процесі

Кримінальний процес в Україні складається з двох основних сторін: обвинувачення та захисту. Сторона обвинувачення представляє інтереси держави та суспільства у притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності.

Прокурор - ключова фігура обвинувачення

Нагляд за законністю

Здійснює нагляд за дотриманням законів органами розслідування

Державне обвинувачення

Підтримує державне обвинувачення у суді

Процесуальне керівництво

Керує досудовим розслідуванням

Згідно ст. 121 Конституції України прокурор виконує дві основні функції у кримінальному процесі та бере участь у всіх його стадіях.

Хто може бути прокурором

Як прокурори у кримінальному процесі можуть виступати особи, перераховані у п. 15 ст. 3 КПК:

- Генеральний прокурор України, його заступники та помічники
- Прокурори АРК, областей, міст Києва та Севастополя
- Прокурори міст і районів, міжрайонні та спеціалізовані прокурори
- Начальники управлінь прокуратур та їх заступники
- Старші прокурори та прокурори прокуратур усіх рівнів

Самостійність прокурора

Процесуальна незалежність

Прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Втручання осіб, що не мають законних повноважень, забороняється.

Обов'язковість рішень

Органи влади, місцевого самоврядування, підприємства та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги прокурора.

Повноваження прокурора у досудовому розслідуванні

01

Початок розслідування

Починати досудове розслідування за наявності підстав

03

Доручення слідчим

Доручати проведення слідчих дій та давати вказівки

02

Доступ до матеріалів

Мати повний доступ до матеріалів та документів розслідування

04

Скасування постанов

Скасовувати незаконні постанови слідчих

Додаткові повноваження прокурора

Затвердження обвинувального акта

Затверджувати або відмовляти у затвердженні обвинувального акта, вносити зміни

Участь у суді

Підтримувати державне обвинувачення, відмовлятися від нього або змінювати

Міжнародна співпраця

Погоджувати запити про міжнародну правову допомогу та екстрадицію

Особливі права прокурорів вищого рівня

Генеральний прокурор України, його заступники та прокурори областей мають розширені повноваження:

Перерозподіл справ

Доручити розслідування іншому органу у разі неефективного розслідування

Скасування постанов

Скасовувати постанови слідчих та підпорядкованих прокурорів

Оскарження рішень

Подавати апеляційні та касаційні скарги незалежно від участі у справі

Слідчий у кримінальному процесі

Визначення слідчого

Слідчий – посадова особа, уповноважена здійснювати досудове розслідування у кримінальному провадженні в межах своєї компетенції.

Відповідальність

Несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Органи досудового розслідування

Органи внутрішніх справ

Органи безпеки

Податкові органи

Державне бюро розслідувань

Досудове розслідування здійснюють слідчі цих органів одноособово або слідчою групою.

Повноваження слідчого

1

Початок розслідування

Починати досудове розслідування за наявності підстав

2

Проведення слідчих дій

Проводити слідчі та негласні слідчі дії

3

Складання обвинувального акта

За результатами розслідування скласти обвинувальний акт

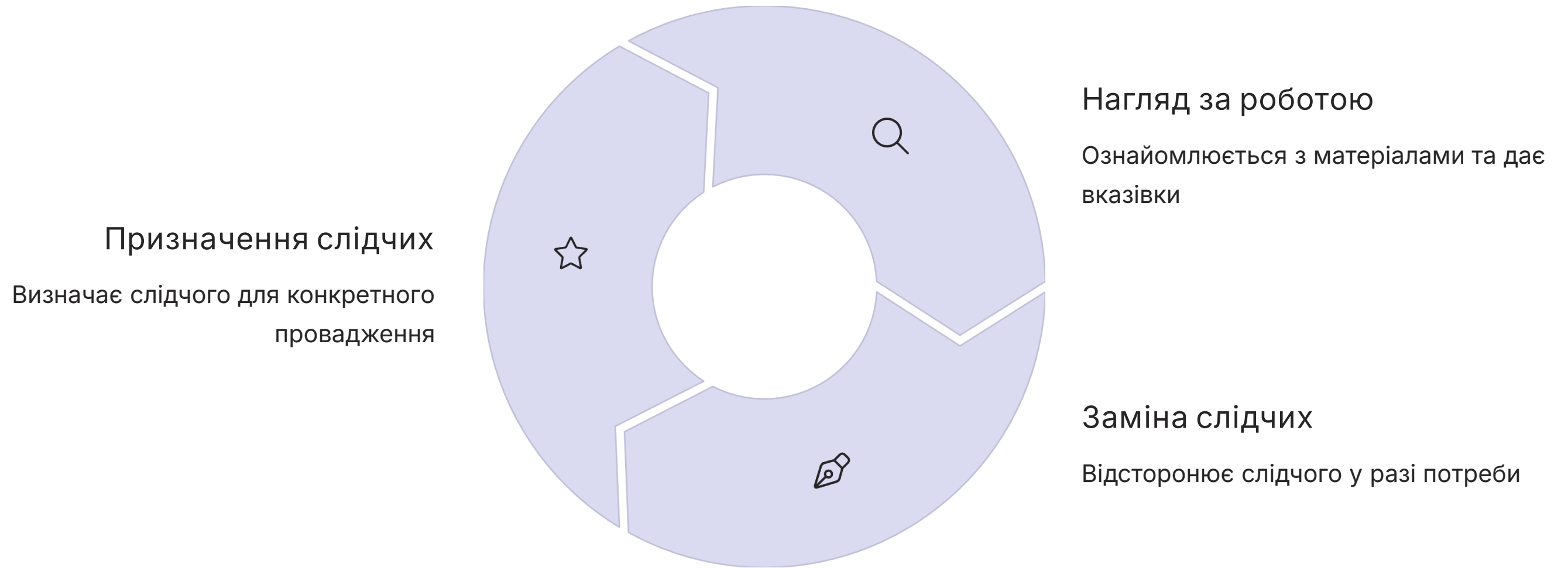

Взаємодія слідчого з прокурором

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання законних вказівок тягне передбачену законом відповідальність.

У виняткових випадках слідчий може звернутися до керівника органу досудового розслідування, якщо прокурор відмовляє у погодженні клопотання.

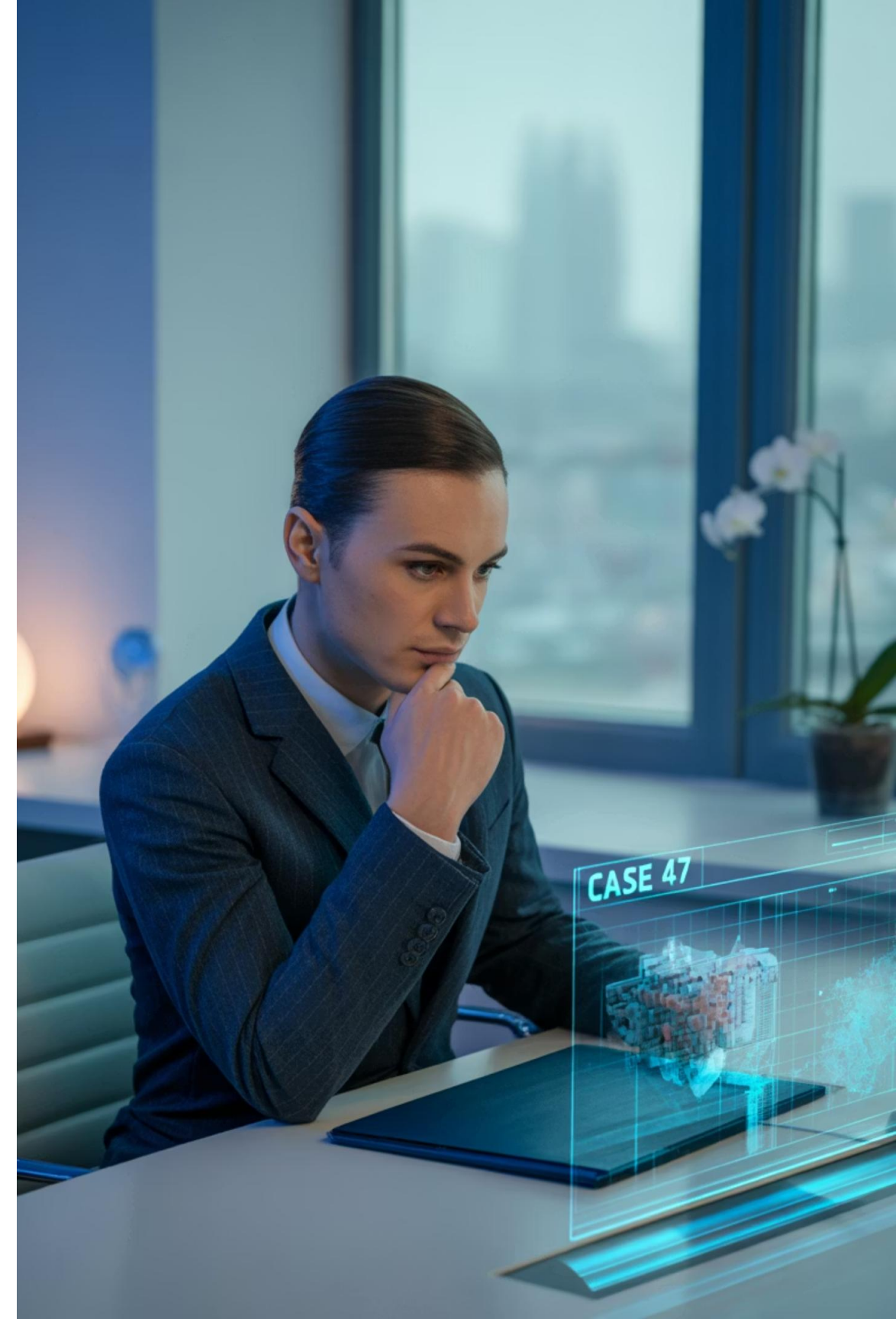
Керівник органу досудового розслідування

Дізнавач у кримінальному процесі

Дізнавач – службова особа підрозділу дізнання, уповноважена здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

- 1 — Початок дізнання
За наявності підстав
- 2 — Проведення дій
Огляд, обшук, опитування
- 3 — Складання акта
Обвинувальний акт прокурору

Оперативні підрозділи

Функції оперативних підрозділів

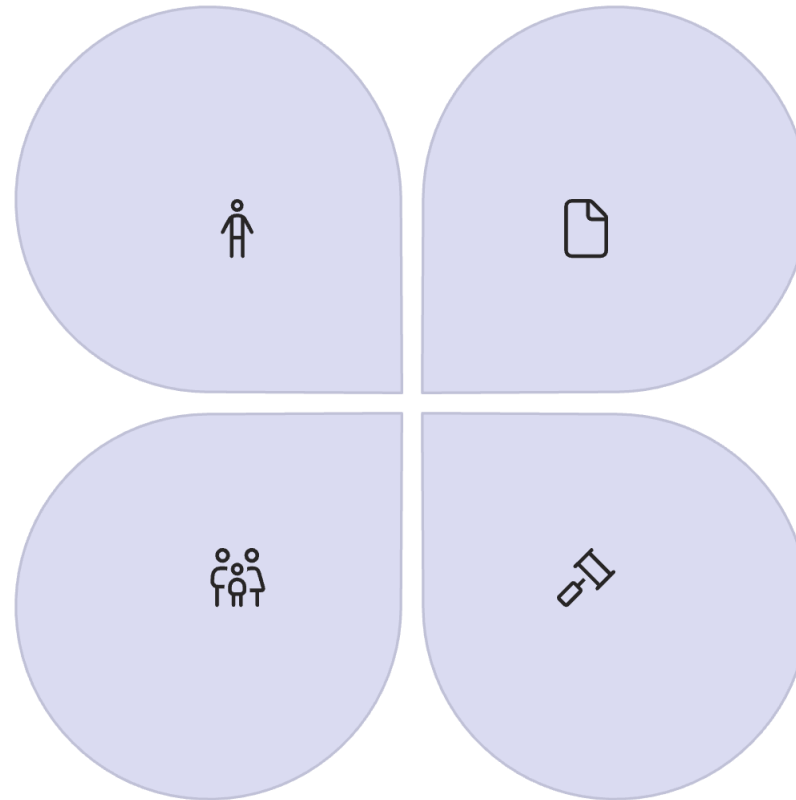
Здійснюють слідчі та негласні слідчі дії за письмовим дорученням слідчого або прокурора.

Обмеження повноважень

Не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді.

Сторона захисту: основні учасники

Підозрюваний
Особа, якій повідомлено про підозру

Обвинувачений

Особа, щодо якої обвинувальний акт передано до суду

Законний представник
Представляє неповнолітніх та недієздатних

Захисник

Адвокат, що здійснює захист

Права підозрюваного та обвинуваченого

Право знати обвинувачення

Знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюють чи обвинувачують

Право мовчати

Не говорити нічого з приводу підозри або у будь-який момент відмовитися відповідати

Право на захисника

Мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням конфіденційності

Право збирати докази

Збирати і подавати слідчому, прокурору, суду докази на свій захист

Додаткові права у судовому провадженні

Обвинувачений має розширені права під час судового розгляду:

Участь у допиті свідків

Брати участь у допиті свідків обвинувачення та вимагати виклику свідків захисту

Судові дебати

Виступати в судових дебатах та висловлювати думку щодо клопотань

Оскарження рішень

Оскаржувати судові рішення та ініціювати їх перегляд

Захисник - адвокат у кримінальному процесі

Хто може бути захисником

Захисником може бути тільки адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України.

Обмеження

Захисник не може взяти на себе захист іншої особи, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає правову допомогу.

Обов'язкова участь захисника

Особливо тяжкі злочини

З моменту набуття статусу підозрюваного

Неповнолітні

З моменту встановлення факту неповноліття

Особи з вадами

Психічні чи фізичні вади (німі, глухі, сліпі)

Мовний бар'єр

Особи, що не володіють мовою провадження

Примусові заходи

Застосування примусових заходів медичного характеру

Висновки: баланс сторін у кримінальному процесі

Сторона обвинувачення

Прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, дізнавач, оперативні підрозділи - забезпечують розслідування та підтримання обвинувачення

Сторона захисту

Підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, їхні захисники та законні представники - забезпечують захист прав та законних інтересів

Ефективний кримінальний процес базується на рівності сторін та змагальності, що гарантує справедливе судочинство та дотримання прав людини.

Інші учасники кримінального провадження

Кримінальне провадження включає широке коло учасників, кожен з яких має специфічні права та обов'язки. Розглянемо детально інших учасників кримінального процесу, їх правовий статус та роль у забезпеченні справедливого судочинства.

Заявник у кримінальному провадженні

Визначення

Фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою про кримінальне правопорушення до уповноваженого органу і не є потерпілим.

Основні права

- Отримати документ про прийняття заяви
- Подавати речі і документи
- Отримати інформацію про закінчення розслідування

Цивільний позивач та відповідач

Цивільний позивач

Фізична особа, якій завдано майнової та/або моральної шкоди, або юридична особа з майновою шкодою від кримінального правопорушення.

Права та обов'язки: виникають з моменту подання позовної заяви, має права потерпілого щодо цивільного позову, може підтримувати позов або відмовитись від нього.

Цивільний відповідач

Фізична або юридична особа, яка несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями підозрюваного чи обвинуваченого.

Права та обов'язки: має права підозрюваного/обвинуваченого щодо цивільного позову, може визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього.

Представництво у цивільному позові

01

Хто може бути представником

Особа з правом бути захисником або керівник/уповноважена особа юридичної особи за довіреністю.

02

Підтвердження повноважень

Документами згідно ст. 50 КПК, копією установчих документів або довіреністю залежно від статусу представника.

03

Обсяг прав

Представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє у кримінальному провадженні.

Свідок: права та обмеження

Свідком є фізична особа, якій відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження.

Не можуть бути свідками

- Захисники та представники щодо професійних відомостей
- Адвокати щодо адвокатської таємниці
- Медичні працівники щодо лікарської таємниці
- Священнослужителі щодо сповіді
- Журналісти щодо конфіденційних джерел

Права свідка у кримінальному провадженні

Інформаційні права

Знати, у зв'язку з чим і в якому провадженні допитується, користуватися правовою допомогою адвоката.

Право на відмову

Відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів сім'ї, що можуть стати підставою для обвинувачення.

Процесуальні гарантії

Давати показання рідною мовою, користуватися нотатками, отримувати відшкодування витрат, заявляти про забезпечення безпеки.

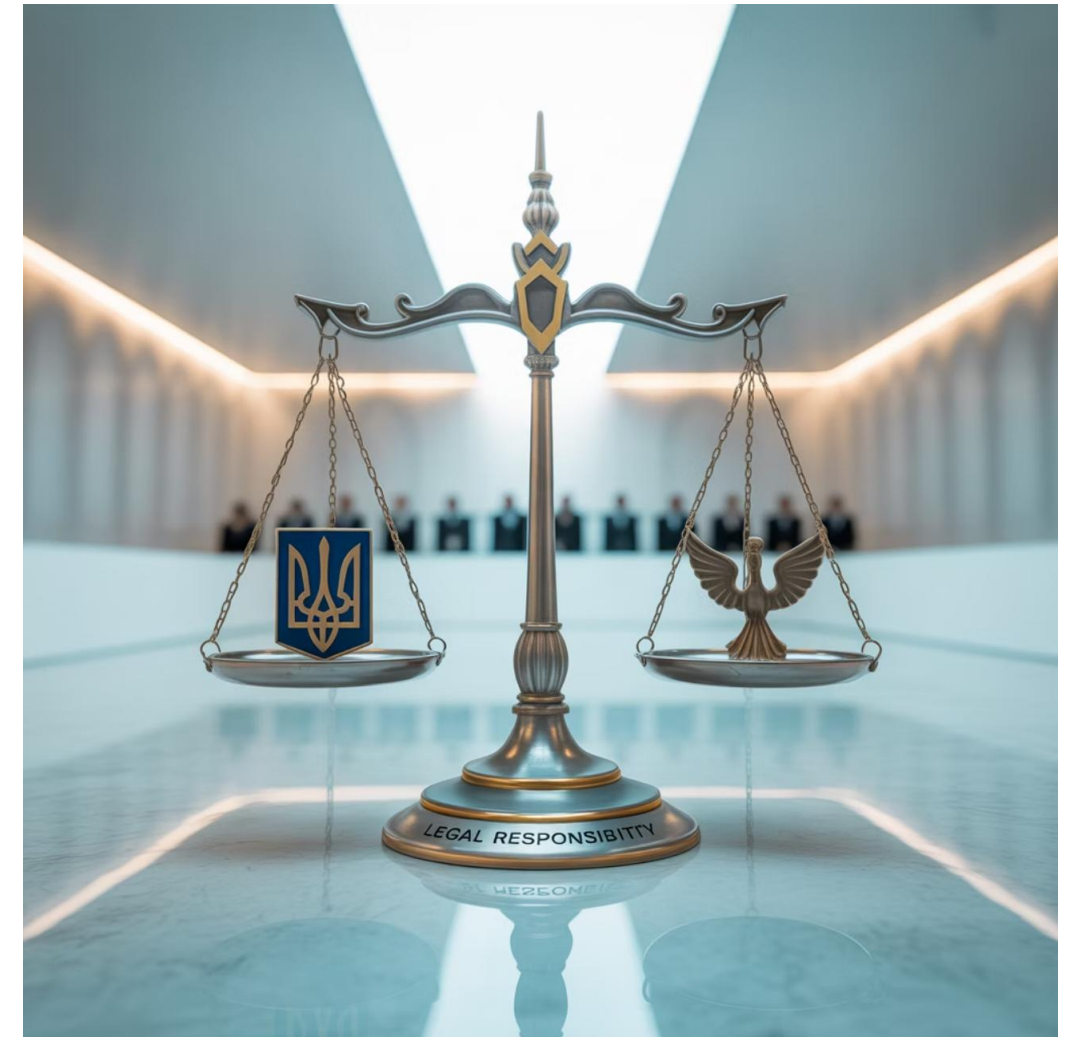
Обов'язки свідка та відповідальність

Основні обов'язки

1. Прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду
2. Давати правдиві показання під час розслідування та судового розгляду
3. Не розголошувати відомості про суть провадження без дозволу

Відповідальність

За завідомо неправдиві показання, відмову від давання показань або злісне ухилення від явки свідок несе кримінальну відповідальність.

Експерт у кримінальному провадженні

Експертом є особа з науковими, технічними або спеціальними знаннями, яка має право на проведення експертизи згідно Закону України "Про судову експертизу".

Кваліфікація

Володіє спеціальними знаннями для дослідження об'єктів, явищ і процесів у кримінальному провадженні.

Завдання

Проводить дослідження та дає висновок з питань, що стосуються сфери його знань.

Обмеження

Не можуть бути експертами особи у службовій залежності від сторін або колишні ревізори у справі.

Права та обов'язки експерта

Права експерта

- Знайомитися з матеріалами справи
- Заявляти клопотання про додаткові матеріали
- Бути присутнім під час процесуальних дій
- Викладати у висновку виявлені відомості
- Отримувати винагороду за роботу
- Заявляти про забезпечення безпеки

Обов'язки експерта

- Особисто провести повне дослідження
- Дати обґрунтований письмовий висновок
- Забезпечити збереження об'єкта експертизи
- Не розголошувати відомості без дозволу
- Заявити самовідвід за наявності підстав

Спеціаліст та перекладач

Спеціаліст

Особа з спеціальними знаннями для надання консультацій та технічної допомоги (фотографування, складення схем, відбір зразків).

Перекладач

Залучається для перекладу пояснень, показань або документів у кримінальному провадженні, включаючи сурдоперекладача.

Обидві категорії мають право на винагороду, забезпечення безпеки та зобов'язані не розголошувати відомості про провадження.

Секретар та розпорядник суду

Секретар судового засідання

Здійснює судові виклики, перевіряє наявність учасників, забезпечує фіксування засідання технічними засобами, веде журнал та оформляє матеріали.

Судовий розпорядник

Забезпечує належний стан зали, оголошує про вхід суду, стежить за порядком, передає документи та виконує розпорядження головуєчого.

Поняті у кримінальному провадженні

Слідчий та прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для певних слідчих дій.

Підстави для відводів учасників

Родинні зв'язки

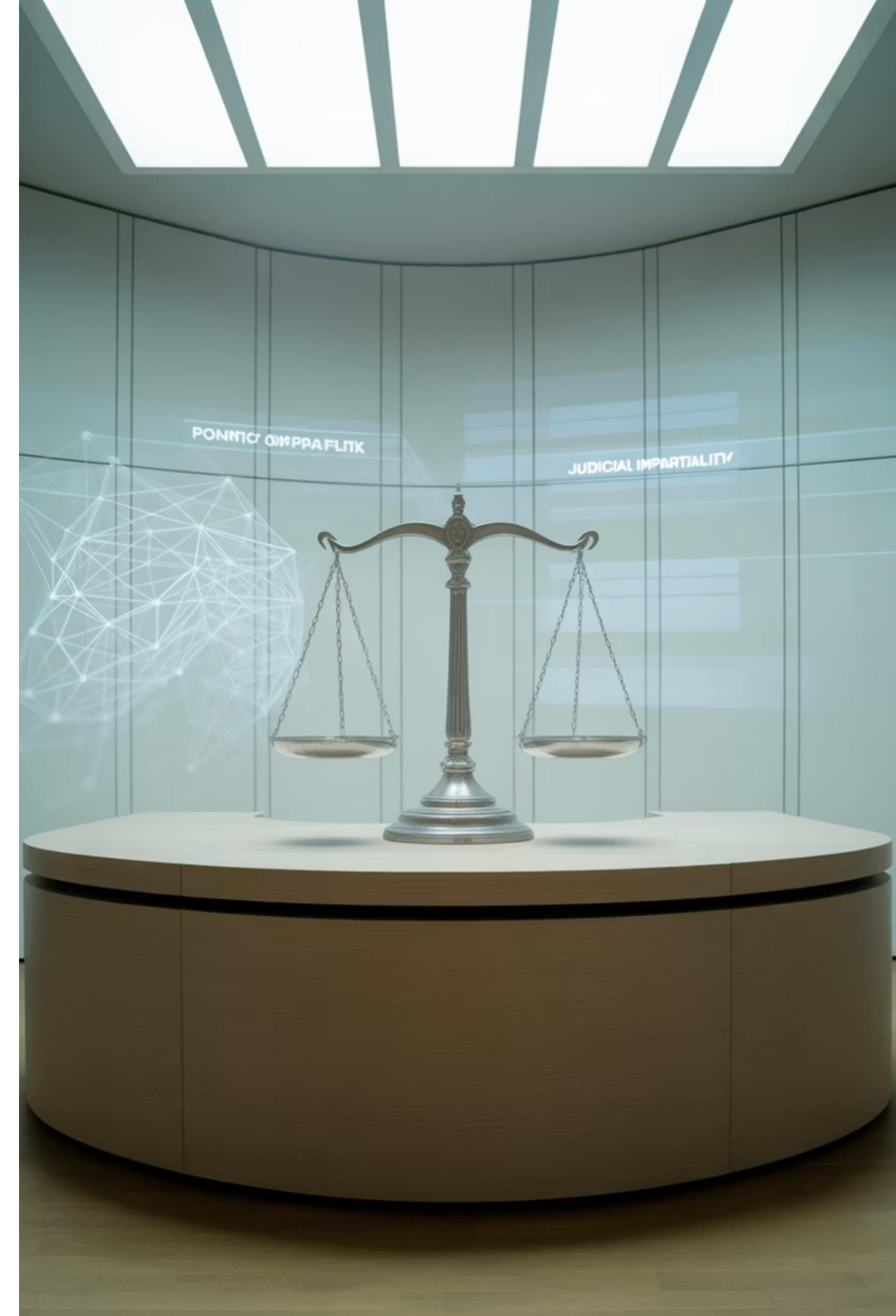
Близькі родичі або члени сім'ї учасників провадження не можуть брати участь у справі.

Попередня участь

Участь у тому ж провадженні в іншій процесуальній ролі (свідок, експерт, захисник тощо).

Заінтересованість

Особиста заінтересованість у результатах провадження або інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості.

Процедура розгляду відводів

Заява про відвід

Подається одразу після встановлення підстав під час досудового розслідування або до початку судового розгляду.

Розгляд заяви

Відвід розглядає інший суддя (для слідчого судді) або той же склад суду (для колегіального розгляду).

Вирішення питання

Питання вирішується вмотивованою ухвалою в нарадчій кімнаті, колегіально - простою більшістю голосів.

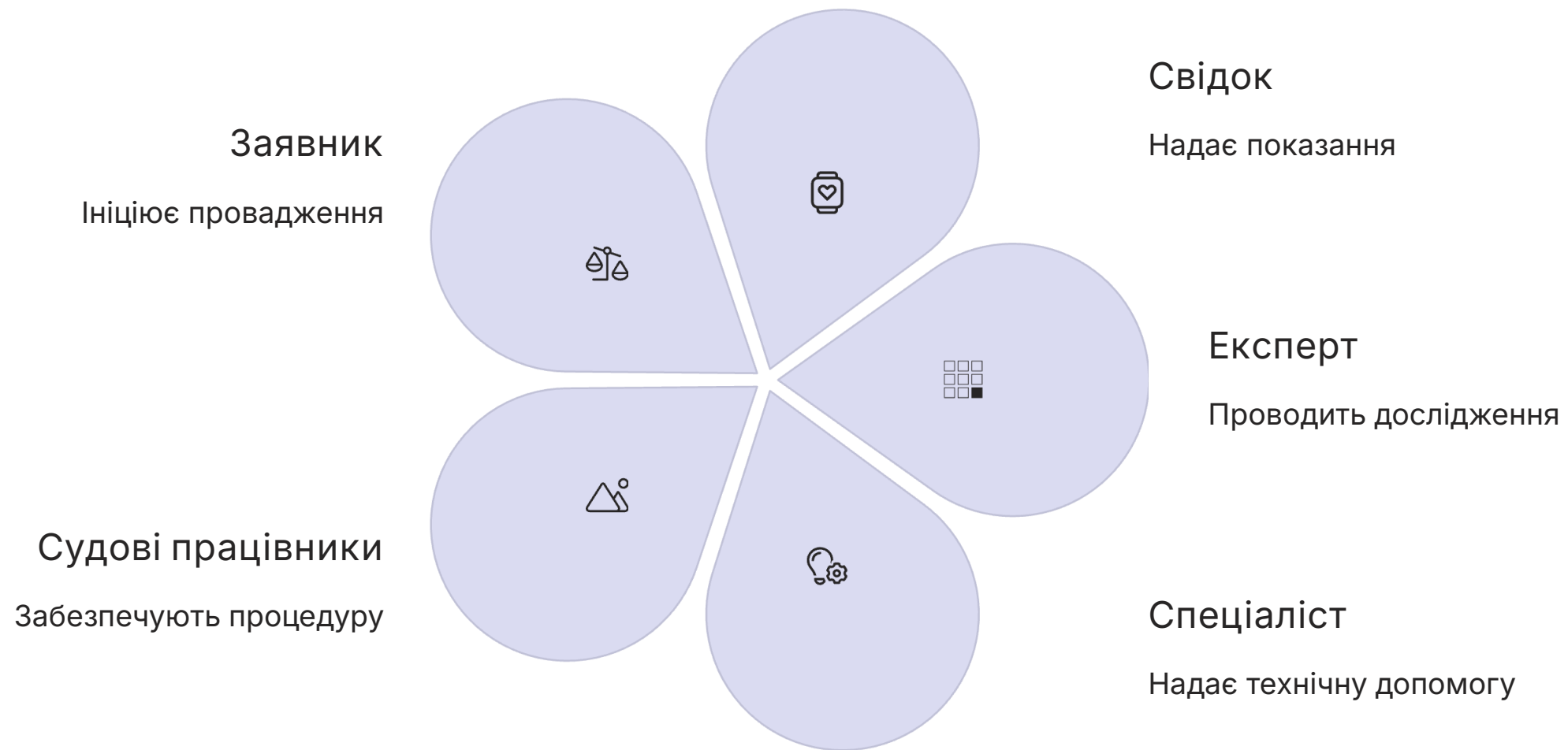

Наслідки задоволення

Призначення іншого учасника або передача справи іншому складу суду у встановленому порядку.

Висновки про учасників кримінального провадження

Інші учасники кримінального провадження відіграють важливу роль у забезпеченні справедливого судочинства. Кожен з них має чітко визначені права та обов'язки, що гарантують ефективність кримінального процесу.

Система відводів гарантує неупередженість та об'єктивність усіх учасників, що є основою справедливого кримінального судочинства в Україні.